

הרב מאיר אורליאן שליט"א

סוגיא דמשטה אני ושלא להשביע

א. הקדמה

במשנה סנהדרין (כט.) תנן:

כיצד בודקים את העדים וכו' היאך אתה יודע שזה חייב לזה? אם אמר הוא **אמר לי** שאני חייב לו, איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו - לא אמר כלום, עד שיאמר **בפנינו הודה לו** שהוא חייב לו מאתים זוז.

ובגמ' (שם) איתא:

מסייע ליה לרב יהודה, דאמר רב יהודה אמר רב צריך שיאמר **אתם עדיי** וכו' תניא נמי הכי: מנה לי בידך אמר לו הן למחר אמר לו תנהו לי, אמר לו **משטה אני בך** - פטור וכו' אם לא טען אין טוענין לו.

ובהמשך הסוגיא (כט.): איתא:

ההוא דהוה קרו ליה קב רשו, אמר מאן מסיק בי אלא פו"פ. אתו תבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן, א"ר נחמן **אדם עשוי שלא להשביע את עצמו**.¹ הרי שהמשנה מחלקת בין עדות "הוא אמר לי" - שלא אמר כלום, לבין עדות "בפנינו הודה לו" - שחייב. ומהמשנה סיוע לרב יהודה אמר רב דצריך שיאמר "אתם עדיי", ואל"כ יכול לטעון "משטה אני בך", אבל אין טוענין לו. ועוד יש טענת "אדם עשוי שלא להשביע את עצמו".

ויש לברר בסוגיא זו:

1. למה פטור ברישא "הוא אמר לי", ומי"ש סיפא "בפנינו הודה לו" שחייב?
2. מהם גדרי הפטור של "משטה אני" ו"שלא להשביע"? באיזה אופנים אפשר לטעון טענות אלו, ומה ההבדל(ים) ביניהם?
3. למה לא טוענין טענת משטה אני, ומה הדין בטענת שלא להשביע?
4. מהו גדר "אתם עדיי" לסתור טענת משטה אני, ומה הדין בשלא להשביע?

¹ ובהמשך הגמ' מסיק ר' חייא: "כשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו כך אדם עשוי שלא להשביע את בניו".

ב. שיטת רש"י (ודין משטה שלא בפניו)

פשטות הסוגיא משמע דטעם הפטור ברישא הוא משום טענת משטה, מדמסייע מינה לרב יהודה אמר רב דצ"ל אתם עדי ומייתי עלה ברייתא דמשטה אני, וא"כ בסיפא לכאוי חייב משום אתם עדי.

אמנם רש"י פי': "לא אמר כלום - דעביד איניש דאמר פלוני נושה בי כדי שלא יחזיקוהו עשיר. הודה לו - שהיו שניהם בפניו להודות נתכוון להיות לו עדים בדברי". הרי שפי' פטור הרישא משום טענת שלא להשביע, ובסיפא חייב כיון שהיה בנוכחות המלוה. וכ"כ להדיא לקמן (לו:): "וז"ל: "הוא אמר לנו - המחוייב אמר לנו שאני חייב לו, אבל לא בפני התובע אמר לנו כן לא הויא הודאה. הודה לו - שניהם היו שם".

וילייע למה פי' כן? והנה, בטענת משטה אני בך פי' רש"י: "שוחק הייתי בך בשביל שהיית שואלני מה שלא היה". משמע מדבריו דלא שייך לומר משטה אני אלא בתגובה לתביעת התובע, שבלא זה למה לו להשטות מעצמו? וכ"כ להדיא בנימוק"י (ז): בדפי הרי"ף בדי"ה משטה אני) בשיטת רש"י. ולכן הוצרך רש"י לפרש טעמא דפטור ברישא משום שלא להשביע, דמתני' משמע דהודה בלא תביעה, ורק טענת שלא להשביע מועילה בהודאה כשלא תבעו.² אך קשה ליה, א"כ דלא איירי בטענת משטה, היאך מסייע מתני' לרב יהודה אמר רב? ולכן פרש"י: "בפנינו - משמע שעשאונו עדים". כל', הראיה היא לא מעצם פטור המשנה דאיירי בפטור שלא להשביע, אלא מדיוק יתור הלשון "בפנינו", שאף כשהודה בפניו רק נתחייב אם אמר אתם עדי, דאל"כ יכול עדיין לטעון משטה אני.

וכ"כ ביד רמ"ה (כט. ד"ה מתני') דברישא דמתני' לא אמר כלום לפי שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו, וטענת משטה ליכא היכא דלא תבע [ע"י לקמן אות ד'].

ובתוס' (כט: ד"ה כך) ג"כ משמע דמשטה שייך רק היכא שתבעו,³ וכ"כ הרא"ש (פי"ג סי' כה) והטור (סי' פ"א) להדיא. אמנם דעת כמה ראשונים דשייך טענת משטה גם במודה מעצמו: כן משמע מלשון הרמב"ם [ע"י לקמן אות ג'], וכן מוכח מבעה"מ [ע"י לקמן אות ה'], וכ"כ דעת רב האי גאון מובא במרדכי [ע"י לקמן אות ו'], ועוד.

ובשו"ע (סי' פ"א ס"ה) פסק כדעת רש"י וסייעתו דליכא טענת משטה במודה מעצמו. ובשי"ך (ס"ק י"ב) האריך להחזיק בדעת החולקים, וכי דכן נראה מפשטות המשנה וכנ"ל, ומסוגיא כתו' (קא:). אמנם בקצות החושן (סק"ח) הסכים לדעת המחבר ובאר:

דבכל מקום כשרוצה לחזור מדבריו הראשונים צריך ליתן **אמתלאה** לדבריו הראשונים, ולא מצי אמר אמרתי דבר זה **דרך שחוק** ... ובשלמא שלא להשביע הוי אמתלאה נכונה שהיה צריך לומר כך שלא יחזיקו אותו בעשיר, אבל משטה אינו אמתלאה כלל למה אומר כך דרך השטאה. לזה כתב רש"י הטעם דאומר כשם שהשטית

² וכ"כ הב"ח ריש סי' ל"ב בביאור דברי רש"י. וע"י לקמן [אות ג'] דהשי"ך (סקל"ד) פי' שרש"י למד כן מפשט לשון המשנה, דאין דרכו של רש"י לפרש פירושים משום סברת לבו.

³ אמנם אינו מפורש בדבריהם כן, אלא כתבו שכאשר "תבעוהו והודה לא שייך טענת שלא להשביע אלא טענת משטה". ואפשר שבלא תבעו שייך שתייהן, וכ"כ דעת המרדכי במה מקומות [ע"י לקמן הע' 27].

בי כך אני השטיתי בך, וא"כ זה הוא אמתלאה להשטאתו, אבל מודה מעצמו דאין טעם להשטאה ודאי אינו נאמן.

ונראה דבחקירה זו נחלקו הראשונים והפוסקים בגדר טענת משטה אני: האם לכל אמירה יש משמעות משפטית אלא שטענת משטה הוא הסבר ואמתלא לחזור מדברי הודאתו, או שהוא בא לבטל את המשמעות המשפטית של האמירה לגמרי, וכוונתו שאמר בדרך שחוק בלבד ובלא כוונת הודאה. ולש"ך י"ל דטענת משטה הוא דרך הלצה, משא"כ טענת שלא להשביע.⁴ [ואפשר דבזה תלוי עוד כמה מחלוקות כדלקמן, ובמיוחד נראית דעת בעה"מ נוטה לצד השני שע"י טענות אלו מבטלין משמעות הודאתו לגמרי.]

ב. שיטת התוס' והרא"ש (ודין טענין)

ובתוס' (שם) ורא"ש (שם) כי עוד, דטענת שלא להשביע הוי איפכא מטענת משטה, ושייך דוקא באומר מעצמו בלא תביעה. והוכיחו כן מסוגיא סוף ב"ב (קעה:) בשכ"מ שהודה שחחיב, דאין אדם משטה בשעת מיתה. והקשו אמאי לא פטרינן משום שלא להשביע את בניו, ותי' "דהתם מייירי שתבעוהו והודה, דלא שייך טענה שלא להשביע אלא טענת משטה". נמצא לדבריהם דטענת משטה וטענת שלא להשביע מחולקים, דטענת משטה דוקא באומר מעצמו, וטענת שלא להשביע דוקא כשתבעו.

ועוד חילקו ביניהם לענין טענין, דאע"ג דאמרינן דטענת משטה לא טענין ליה, טענת שלא להשביע טענין, כמו שטען רב נחמן לההוא גברא. וצריך לבאר מאי שניא?

וברא"ש (שם) כתב דמשטה אני לא טענין "לפי שכמה פעמים אדם מודה בהודאה גמורה". וצ"ע בכוונתו, דלכאוי"ה פעמים אינו אומר שלא להשביע?

ובקצות (סי' פ' סק"א) כי דשלא להשביע "היא אמתלא שנוהגין בו רוב העולם". וכ"כ (סי' פ"א ס"ק כ"א) "דהוא אמתלאה הידוע לכל".⁵ ולכאוי"ה צ"ל בכוונתו דשכיח טובא לומר על דרך זה, טפי מלומר ע"ד השטאה, עיי"ש. [ואולי לכע"ז כיוון ג"כ הרא"ש].

ובחי"ה הגר"ד פוברסקי זצ"ל (סי' י"ח סק"ד, ט) פי' דטענת משטה אני ואמרת דרך הלצה היא טענה פשוטה ויודע בע"ד לטעון מעצמו, ולכן אגן לא טענין ליה. אבל טענת שלא להשביע אינו סובר שב"ד יקבלו טענה זו, ולכן אגן פותחין לו שמא נתכוון לזה, ומ"מ הוא עצמו צריך לחזור ולומר שלדעת כן אמר. [ובזה מתורץ נמי הא דטענין לבן דעת במאי דידע, דלא מצינו כיו"ב, אלא דאינו טענין ממש, רק פתח דברים בלבד.]

⁴ וכע"ז י"ל נחלקו הש"ך והקצות לשיטתם בענין הודה ושוב טען להד"ם, דאמרי' בזה מילי דכדי לא דכירי אינשי ולא הוחזק כפרן, דלש"ך (סי' י"ג) יש חילוק בזה בין טענת משטה לטענת שלא להשביע, ולקצות (סק"ט) אין חילוק, עיי"ש. וכן הסביר בשיעורי הגר"ד פוברסקי זצ"ל לסנהד' (כט. אות ר"ב). אמנם יל"ע טובא בגדר המדוייק בזה ובנפק"מ היוצאים, וכמה שיטות מתחלפות.

⁵ דעתו שם לצדד כדברי מוהר"א חסון דלא מהני אמתלא אלא באיסור, אבל לא בדיני ממונות שהוא בין אדם לחבירו. והא דנאמן בטענת השטאה והשבעה הוא לפי שדרך כל העולם לומר על דרך זה.

וביד רמ"ה (כט: ד"ה ההוא) כתב דמסתברא דבכה"ג שאמר מדעתא דנפשיה טענין ליה, דבשלמא אם תבע בע"ד למה ליה למימר הן, ש"מ קושטא קאמר. [ואע"ג דיכול לומר משטה אני, צריך לחזור ולטעון כן ולתת אמתלא להודאתו ואל"כ חייב, והיינו דאמר"י ואם לא טען לא טענין ליה,⁶ דכיון שלא טען הוכיח סופו על תחילתו.] אבל אם לא תבעו, "אנן סהדי דאי הוה נקיט בעל דיניה מילתא בדעתיה למיתבעיה לא הוה אמר הכי", וטענין ליה אנן, דהא ר"נ טען ליה אע"ג דהוא לא טעין.⁷ נמצא לדברי יד רמ"ה הא דטענין שלא להשביע ולא טענין משטה הוא לא משום עדיפות הטענה, אלא משום דכאן איכא תביעה וכאן ליכא.

אמנם הנימוק"י (ה. בדפה"ר ד"ה ההוא) חולק בזה, וכי דהסכימו המפרשים דגם שלא להשביע לא טענין, ועובדא דר"נ אפשר שבע"ד טען כן ולא הזכירו הש"ס. וכ"מ מלי הרמב"ם ספ"ו מהל' טו"נ [עי' לקמן בסמוך].

ובשו"ע (סכ"א) הביא את דברי הרמב"ם הנ"ל דמשמע דלא טענין, וכתב דיש אומרים דגם בטוען "איני חייב לך כלום" פוטרו הדיין ותולה הודאתו בשלא להשביע. וכן סתם הרמ"א (סי"ד). ובש"ך (סקנ"א) מצדד כדעת הנ"ל דלא טענין, אלא שכי' דהיינו כשהתובע חזר וטען הלא הודית לי בפני עדים, ואז צריך הנתבע לטעון שלא להשביע. אבל אם התובע טען אתה חייב לי בלבד, אומרים לו הב"ד להביא עדים, וא"צ לשאול את הנתבע ביחס להודאתו יותר ממה ששאל התובע.⁸

ג. שיטת הרמב"ם (ודין דרך הודאה)

וברמב"ם (פ"ו מהל' טוען ונטען ה"ח) כתב:

אע"פ שהמטמין עדים אינה עדות וכן המודה מעצמו ועדים שומעין אותו וכן האומר לחבירו בפני עדים מנה לי בידך ואמר לו הן וכ"ו ואם לא טען אין טוענין לו. אבל אם טען ואמר משטה הייתי בו או לא היו דברים מעולם או שלא להשביע את עצמי נתכוונתי פטור ונשבע היסת כמו שבארנו.

ומשמע בפשטות דבין במודה מעצמו ובין בתבעו חברו יכול לטעון משטה אני או שלא להשביע, ובשניהם לא טענין. ובכס"מ (שם) העיר בזה, ונדחק לפרש דלצדדים קאמר, ונקט משטה כנגד המודה מעצמו, ושלא להשביע כנגד תבעו חברו.

עו"כ הרמב"ם (שם פ"ז ה"א-ב):

⁶ ד"ה אמר. ולעיל (ד"ה תניא) כתב "ואם לא טען טענה שפוטרתו מן הדין כגון משטה אני וכיוצא בה וכ"ו, ש"מ לשום הודאה הוא דאיכוון ומיחייב בגווה". ואפשר שרמז לטענת שלא להשביע, דגם בזה צריך לטעון טענת אמתלא, ודלא כדעת תוס' ורא"ש לקמן.

⁷ עיי"ש שהביא מש"ס כה"ג דמדכרינן ליה לבע"ד מב"ב (ל:). דאמר רבא עביד איניש וכ"ו, ומשמע מדבריו דדברי רבא הם חלק מעצם הטענה. ויש לדחות דאינו אלא פסק רבא שטענת אזבין דנאי וטענת שני חזקה טובא קא אמינא הוי טענה מתקבלת.

⁸ ובזה יישב את ראיית התוס' מרב נחמן, דהתם לא שאלו התובע עוד ביחס להודאתו אתמול.

המודה בפני שנים שיש לפלוני אצלו מנה ואמר להן בדרך הודיה לא דרך שיחה אף על פי שלא אמר אתם עדי ואע"פ שאין התובע עמו הרי זה עדות וכו'. ואם היה עד אחד נשבע הואיל ואמר דרך הודיה. טען כשבאו אלו העדים ואמר שלא להשביע את עצמי הודיתי נאמן ונשבע היסת. ואם כשהודה בפניהם היה התובע עמו אינו יכול לטעון ולומר כדי להראות שאיני עשיר הודיתי וכו'.

כל המודה בפני שנים אינו יכול לחזור ולומר משטה הייתי בו ואין צריך לומר אם הודה בפני שלשה אבל מחייבין אותו ליתן בהודית פיו שכל האומר בדרך הודיה הרי זה כאומר אתם עדי.

הרי דס"ל דלישנא דאתם עדי לאו דוקא, אלא ה"ה דרך הודאה, דהוי כאומר אתם עדי.⁹ עוד מבואר בדברי הרמב"ם דאם הודה בפני המלוה לא שייך טענת כדי להשביע. ויל"ע מנ"ל להרמב"ם הא?

ובמ"מ (פ"ז ה"א) כי דדברי הרמב"ם הם עפ"י מש"כ הרי"ף סוף ב"ב (פב: בדפה"ר) בסוגיא דשכ"מ שאמר מנה לפלוני בידי (ב"ב קעד:), שהקשה דלרב ושמואל אין נותנים אא"כ אמר "תנו" (ואל"כ חיישינן שמא שלא להשביע נתכוון), אך מדברי רבא שם משמע דנותנין אע"ג דלא אמר תנו. ותי' הרי"ף, "התם [בדברי רב ושמואל] דלא אמר בתורת הודאה, אבל הכא [בדברי רבא] דאמר **בתורת הודאה**".¹⁰ ומשם למד הרמב"ם דה"ה בבריא דרך הודאה בלא אתם עדי, שאינו יכול לטעון משטה הייתי. וסיים המ"מ דכן מסתבר, דכיון שהודה דרך הודאה בפני עדים, היאך יטען משטה הייתי?

אמנם, מדברי הרי"ף מוכח דבדרך הודאה א"י לטעון שלא להשביע את בניו, ואילו הרמב"ם כתב דגם בדרך הודאה יכול לטעון שלא להשביע אא"כ התובע עמו, ורק א"י לטעון שלא להשביע.¹¹ ועוד דהרמב"ם עצמו בהל' זכיה ומתנה (פ"י ה"ג-ד) כתב כדברי הרי"ף ממש, דשכ"מ שאמר מנה לפלוני בידי חיישינן שמא אמר שלא להשביע, אבל "אם אמר זה דרך הודאה, ולא היה שם חשש הערמה נותנין", ולכאוי' סותר למש"כ בהל' טוען ונטען.

ובב"י כי דאפשר דמה שמסיים הרמב"ם "ולא היה שם חשש הערמה" כוונתו שהיה בפני המלוה, ולכן א"י לטעון שלא להשביע. ובמ"מ משמע שהרמב"ם מחלק בין שכ"מ

⁹ וא"כ, לפמש"כ הרמב"ם דגם במודה דרך הודאה גמורה יכול לטעון שלא להשביע, משמע דה"ה באומר אתם עדי (אא"כ התובע עמו)! וכ"כ מהריב"ל (מובא בלח"מ שם). ולפ"י צ"ל דמש"כ הרמב"ם (ה"ב) "מחייבין אותו ליתן" היינו כשלא טען שלא להשביע. אמנם במ"מ מוכח דבאמר אתם עדי גם א"י לטעון לא להשביע, ודרך הודאה הוי רק כאומר אתם עדי, אך גרע קצת לענין שלא להשביע. וכן הסכים הש"ד (סק"כ) בדעת הרמב"ם, וכן דעתו להלכה [ודלא כדעת הטור שאם אמר שלא בפניו הווי עלי עדים אינו כלום].

¹⁰ ע"י בח"י הרשב"א ב"ב קעה. ד"ה אלא שהאריך בביאור שיטת הרי"ף.

¹¹ וזהו שהשיג הראב"ד על דברי הרמב"ם: "דבריו חלושים מאד, וסוף דבריו אינן משוים עם דברי הרב שכתב בסוף גט פשוט".

לבריא, דבשכ"מ מועיל דרך הודאה לסתור גם טענת שלא להשביע, משא"כ בבריא. וכ"כ בלח"מ (פ"ז ה"א),¹² וכן העלה השי"ך (סס"ק ל"ג) עיקר.

ובכס"מ כתב דהרמב"ם למד דין דרך הודאה מלשון המשנה עצמה: "הוא אמר לי" - בלשון שיחה, לא אמר כלום, אבל "בפנינו הודה לו" - דרך הודאה, חייב. והא דאמרי בגמ' דבעי אתם עדי, הוא בלא דרך הודאה. וכי דכן מוכח בסוגיא שלעולם לא הזכיר לשי" "מודה" בהקשר למשטה. וכתב עוד הכס"מ שלפי הרמב"ם יל"פ דברי הירו' (סנהד' פ"ג ה"ח) ד"אם היה מתכוין למסור לו עדות", היינו שאמר דרך הודאה ולא דרך שיחה. וכ"כ ביד רמ"ה ד"אתם עדי" לאו דוקא, וה"ה לכל לשון דמוכח שלהודות מתכוון [ע"י לקמן אות ד'].¹³

ובשי"ך (ס"ק ל"ד) האריך מאד לבאר את שיטת הרמב"ם ואת מקורו, וכתב שלמד מדברי המשנה ומסוגיית הגמ'. ודברי הרמב"ם הם כפשוטם דגם כשלא תבע שי"ך טענת מטשה (דלא ככס"מ), אלא דמ"מ פשטות המשנה משמע דהחילוק הוא דרישא פטור משום דאירי שלא בפניו, וסיפא חייב מדאירי בפניו, וכמו שפרש"י. וא"כ ע"כ אינו משום טענת משטה, דבזה איפכא מסתברא, וע"כ משום שלא להשביע. ועוד, מד"מסייע" ליה לרב, ע"כ המשנה לא אירי בכה"ג דרב ממש, אלא יליף מייתור הלשון דכדי לחייב לא סגי שיהיה בפניו לסתור את טענת שלא להשביע, אלא צריך גם לשלול את טענת משטה ע"י "בפנינו הודה לו", ולא קאמר "בפנינו אמר לו". והיינו דמסייע לרב דהודאה סתם אינה מחייבת בלא אתם עדי.

ולפי"ז, מש"כ ברמב"ם דבפניו א"י לטעון שלא להשביע למד מגוף המשנה בסיפא דחייב גם אם הודה בשלא בדרך הודאה.¹⁴ ובזה ניחא קושיית הראב"ד, דדברי הרמב"ם מבוססים עפ"י משנה וסוגיא ומסכימים לדברי הרי"ף, דהתם בשכ"מ אירי, דבדרך הודאה גם שלא להשביע א"י לטעון [דכמו שאין אדם משטה בשעת מיתה, ה"נ אינו מודה דרך הודאה שלא להשביע].

ומש"כ הרמב"ם שאם הודה בנוכחות המלוה שוב אינו יכול לטעון שלא להשביע, כתב הכס"מ (פ"ז ה"א) שלמד כן מסוגיא דשכ"מ, ובדומה לדברי התוס' והרא"ש. אלא דהם תי' דדוקא אם תבעו לא שי"ך שלא להשביע, ולרמב"ם כל שהודה בפניו ליכא שלא להשביע אע"ג שלא תבעו. ואמנם הרא"ש דייק מלי המשנה דגם בפניו יכול לפטור עצמו בטענת שלא להשביע, דברישא פטור משום שלא להשביע, וקתני בסיפא "עד שיאמר בפנינו הודה לו", ומבאר בגמ' דהיינו באמר אתם עדי. אלמא דגם בהודה לו פטור בטענת

¹² עיי"ש דמ"מ שפיר למד הרמב"ם דין דרך הודאה לבריא לענין משטה, דילפי' דדרך הודאה סותרת עכ"פ טענה א', א"נ דטענת שלא להשביע את בניו גריעא מטענת שלא להשביע את עצמו, ודמ"א טפי למשטה.

¹³ וכן הביא הטור (סי' פ"א) בשם הרמ"ה, וכ"ד בעה"ת שער מ"ב (ח"א ס"ח).

¹⁴ כדעת הטור סייח בדעת הרמב"ם, ולא כמהריב"ל דדוקא בפניו בדרך הודאה א"י לטעון שלא להשביע.

שלא להשביע כל שלא אמר אתם עדי. [ולרמב"ם ניחא, דכבר נתבאר דבדרך הודאה שוב א"צ לומר אתם עדי.]

ובשו"ע (ס"ח) פסק כדברי הרמב"ם דדרך הודאה גמורה הוי כאתם עדי, וחייב. ומ"מ כתב (סי"ד), דאם הודה מעצמו וטען שלא להשביע - נאמן, והיינו שלא בפני המלוה (רמב"ם), וי"א אפילו בפני התובע (רא"ש). וש"ך (סס"ק ל"ד) הסכים לסתימת המחבר עפ"י הרמב"ם דא"י לטעון שלא להשביע אם הודה בפניו.

ד. שיטת היד הרמ"ה

בשיטת היד רמ"ה מצינו תרכובת שיטת רש"י והרמב"ם. ס"ל כרש"י דלא שייך טענת משטה אא"כ תבעו (כט: ד"ה ההוא), ופטור הרישא הוא משום שלא להשביע (כט. ד"ה מתני'). וס"ל כהרמב"ם דאתם עדי לאו דוקא וה"ה לכל לשון דמוכח שלהודות מתכוון, ומסייע לרב מדתני "בפנינו הודה לו", דמשמע דרך הודאה ולא קתני "בפנינו אמר לו", דהרי לא קתני במשנה העידנו על עצמו.¹⁵

ומשמע מדבריו דזהו טעם החיוב בסיפא - משום דהודה דרך הודאה. וא"כ מוכח דדרך הודאה סותרת אף טענת שלא להשביע בבריא, שלא הזכיר בשום מקום חילוקו של רש"י והנ"י והרמב"ם (בהל' טו"ג) דבפניו ליכא טענת שלא להשביע. ובאמת, ביד רמ"ה סוף ב"ב (קעה. ד"ה התם) הביא את דברי הר"ף "ודוקא דמסר מילי קמי סהדי בתורת הודאה, דאי לאו הכי אמרינן אדם עשוי שלא להשביע את בניו". [אלא דברמב"ם צ"ל דהיינו דווקא בשכ"מ, אך ברמ"ה אין משמעות כן.]

אלא דצע"ג בדבריו בסוף ב"ב (שם ד"ה בעי, בתר) שכתב דבעיא דרבא שכיב מרע שהודה מהו היינו דווקא כשמסר מילי בפני עדים בתורת הודאה. ולכאורה כתב כן כדי לתרץ את קושיית הראשונים למה אין לפטור משום טענת שלא להשביע.¹⁶ אלא דא"כ צ"ע ממה נפשך עפ"י מה שכתב בסנהדרין. דאי מיירי בשלא תבעו - לא שייך טענת משטה כלל אף בבריא. ואפי' איירי בשתבעו - הרי בדרך הודאה גם בריא אינו יכול לטעון משטה אני, ומה נתווסף בשכ"מ!! וז"ל:

בעי רבא שכיב מרע שהודה מהו. קא מיבעיא ליה כגון דמסר מילי קמי סהדי בתורת הודאה וכו'.

בתר דבעיא הדר פשטה אין אדם משטה בשעת מיתה וכו' ממילא שמעת דלא צריך למימר אתם עדי, ודוקא דמסר מילי קמי סהדי בתורת הודאה דאי לאו הכי אמרינן אדם עשוי שלא להשביע את בניו.

וע"כ צ"ל באחד משלוש אופנים, וכולם צע"ג:

¹⁵ והביא ראה (כט. ד"ה פיסקא) מסיפא דברייתא דהכמין עדים, דדוקא אם אמר לו מתיירא אני פטור, הא אם אמר הן או אני מודה, חייב אע"ג דלא אמר אתם עדי.

¹⁶ וכבר הבאנו בסמוך [אות ג'] שבתוס' תירצו דאיירי שתבעו ולא שייך שלא להשביע בכה"ג, ולרמב"ם (עפ"י כס"מ) איירי בפניו שדלא שייך שלא להשביע.

- (א) דבריו בב"ב אינם כדבריו בסנהד' לחייב בדרך הודאה כשלא אמר אתם עדי.¹⁷
- (ג) ס"ל דכוונת הגמ' בב"ב "אדם משטה" לאו דווקא קאמר, וכוונת הגמ' לטענת שלא להשביע.¹⁸
- (ב) ישנם ג' גדרים: דרך שיחה, דרך הודאה, ודרך הודאה גמורה.¹⁹

ה. שיטת בעל המאור (ודין הודאה בפני עד א')

ובבעה"מ (ז: בדפה"ר) דייק מדתני כולה מתני בלש' יחיד, "הוא אמר לי, פלוני אמר לי", ורק בסיפא תני לש' רבים, "בפנינו הודה לו", ש"מ דהודאה בפני ע"א אינו כלום, אפילו אם אמר אתה עדי. ולכן אינו יכול להשביע עפ"י הודאתו בפניו, ואינו חייב אם הודה לדברי העד אך טען משטה הייתי, אא"כ הודה בפני ב'. והביא ראיה מפ' חזקת הבתים (ב"ב מ.) דאיתא "הודאה בפני שנים", וכשם שקיום שטרות בפחות מג' אינו כלום, ה"נ הודאה שלא בפני ב'.²⁰

והקשה בעה"מ מדין הודאה אחר הודאה מצטרפין כשאמר לכל א' "בהאי מנה דאודיי ליה קמך אודיי ליה נמי קמי פלוני" (ל:), אלמא גם בפני ע"א הוי הודאה. ותני שאני התם דסו"ס שנים הם ומצטרפין, והוי הודאה בפני ב' ויצא מכלל השטאה, משא"כ בע"א בלבד.²¹

¹⁷ עיי"ש בסנהד' (ד"ה פיסקא) שכתב שני פירושים: "היינו דקתני בפנינו, כלומר שעשאים עדים בדבר וכו'. ונראה לנו לפרש מדקתני בפנינו הודאה לו דמשמע דרך הודאה" וגו'. וא"כ י"ל דדבריו בב"ב כפירוש ראשון דבעי אתם עדי ולא מהני דרך הודאה בבריא. ובשכ"מ אין אדם משטה בשעת מיתה, ומ"מ מהני דרך הודאה בשכ"מ לשלול שלא להשביע (ע"ד הרמב"ם).

¹⁸ שהרי בבריא ס"ל לרמב"ם דגם בדרך הודאה יכול לטעון שלא להשביע, וא"כ יל"פ דמיבעיא בשכ"מ דרך הודאה האם יכול לטעון שלא להשביע, ומסיק דלא מהני. ובהא ניחא דאין צריך להעמיד כלל בתבעו, אלא כולה איירי במודה שלא בתביעה, ובדרך שיחה יכול לפטור עצמו בטענת שלא להשביע. ומיבעיא בשכ"מ לענין דרך הודאה, ומסיק דאין אדם משטה בשעת מיתה, כלי שאינו יכול לטעון שלא להשביע. וסמך לזה ממש"כ (ב"ב קע"ה. ד"ה ואסיקנא) בענין לא אמר תנו וכו' דפטורים היורשים משום שלא להשביע, ומסיים: "אבל היכא דאמר לה בתורת הודאה קמי סהדי, אע"ג דלא אמר תנו ולא אמר נמי אתם עדי הודאתו הודאה, דאין אדם משטה בשעת מיתה כדקא פשיט רבא לקמן".

¹⁹ וא"כ י"ל דבדרך שיחה גם בשכ"מ יכול לטעון משטה אני; ובסתם דרך הודאה אין אדם משטה בשעת מיתה (וה"ה שא"י לטעון שלא להשביע), ובזה איירי בב"ב; ובדרך הודאה גמורה אינו יכול לטעון משטה אני אף בבריא, ובזה איירי בסנהד'.

²⁰ ואע"ג דתניא "כל מקום ששנים מחייבין אותו ממון עד אחד מחייבו שבועה" (שבועות מ.), כאן הודאתו מחייבו, לא העד, ולפיכך צריך לדקדק שלא יהיו דברי השטאה, וכ"ז שאינו בפני ב' אינו הודאה.

²¹ ומוכח דדין הודאה בפני ע"א אינו חסרון בעצם ההודאה, כמו בעדי קיום דגיטין וקידו' דאינו כלום שלא בפני ב' עדים לרוה"פ (עי' אה"ע סי' מ"ב ס"ב), אלא שעדיין יש חשש משטה והשתמטות כל שלא הודה בפני ב' שיכולים לחייבו בדין.

וכעייז הביא הרא"ש ב"ב (פ"ג סי' ל"א) בשם הראב"ד דהודאה בפני ע"א אינו הודאה כלל ואפי' א"ל אתה עד, דמילי דכדי נינהו הואיל ואי כפר לא מיחייב ממונא אפומיה, הלכך משטה בו. וכי הרא"ש דלא מסתבר, דכיון דא"ל [המלוה] אתה עד ושתק [הלוח], נתכוונו שניהם שיהיה עד.

[ואפשר דאזלו לטעמייהו בענין טענת משטה בהודה מעצמו, שבארנו עפ"י הקצות דתלוי בחקירה אי הוי הסבר ואמתלא או דרך שחוק. דלבעה"מ השטאה הוי דרך שחוק, ושייד לומר גם בהודה בפני ע"א כיון דסו"ס אינו יכול לכופו בדין עפ"י אותו העד, משא"כ לרא"ש דבעי אמתלא, אין שום אמתלא למה אמר אתה עד, ודו"ק.]

וכן הרמב"ן במלחמת ה' (סנהד' שם) האריך לדחות את דברי הרז"ה ואת ראיותיו. דהא דמוקים הודאה אחר הודאה בדאמר ליה האי מנה וכו' הוא משום עדות מיוחדת, הא לולי זה מצטרפים גם בלא"ה, אלמא דהודאה בפני ע"א מהני.²² ועוד, דבגמ' ב"ב (שם) מדמה הודאה טפי לקנין, דמהני אפי' בפני א', ואפי' ליכא עדים כלל, כדמוכח מסוגיא דמטבע נעשה חליפין (ב"מ מו., ועי' תוס' ב"ב מ. ד"ה קנין). והביא ראייה מירוי דאמר ר' יוסי בשם ר' יוחנן, "אם היה מתכוין למסור לו עדות עדותו קיימת". ופי' דקאי ארישא "הוא אמר לי", שאם מתכוין למסור עדות ולא להשביע עצמו, כגון שאמר אתה עדי, עדותו קיימת אפי' בפני ע"א ואפי' שלא בפני מלוה, וש"מ דהודאה פני ע"א הוי הודאה.²³

ובשו"ע (ס"י) פסק דהודאה בפני ע"א הויא הודאה. אך הש"ך (ס"ק כ"ב) האריך להחזיק בדעת בעה"מ, ודחה את הוכחות הרמב"ן, עיי"ש. ומסיים דכיון דהרבה פוסקים נמשכו אחרי דעת הרמב"ן אינו כדאי לחלוק עליהם, אך המוחזק יוכל לומר קים לי כבעה"מ.

ו. עוד בשיטת בעל המאור (ודין מודה מפי עצמו)

עו"כ בעה"מ דהא דלא טענין הוא דוקא בשתבעו הלה והודה, דומיא דברייתא דא"ל מנה לי בידך, אבל אם א"ל מעצמו - בין בפניו ובין שלא בפניו - ולא אמר "אתם עדי" טוענין לו.²⁴ ולכן נקטה המשנה לשי' "לא אמר כלום", ולא לשי' "פטור", ש"מ דאפי' לא טען טענין ליה.²⁵ וזהו חידושו של רב נחמן בסוגיא דקב רשו, דטענין ליה. ודמא למש"כ בתוספי' (ב"מ פ"א ה"ו): "הודאת בע"ד כמאה עדים דמי, אימתי בזמן שתבעו והודה, אבל אם הודה מעצמו יכול לחזור בו".

²² אלא תי' לדעת בעה"מ וראב"ד דאיירי שהיו ב' בכל הודאה והלך א' מכל כת למדינת הים.

²³ ואת דיוק הרז"ה מלשי' המשנה דחה, דאדרבה, א"כ הול"ל רבותא ברישא "בפני הודה לי" לא אמר כלום. ועוד, הרי בעד מפי עד ג"כ תנן "איש פלוני אמר לי", ועי"כ לאו דוקא, אלא ה"ה "אמר לנו".

²⁴ וכעייז משמע בדברי הרמ"ה שהבאנו בענין טענין [אות ב']. וכ"כ בעה"ת (שער מ"ב ח"א ס"ג), עיי"ש בשם ראב"ד בכתוב שם שחולק.

²⁵ והוי דומיא דעד מפי עד דלא הוי כלום, אע"ג דלא טען.

ואמנם לא מבואר בתוספ' באיזה טענה חוזר בו. ומבעה"מ משמע בין מצד טענת משטה ובין מטענת שלא להשביע, ואולי גם בטענות אחרות. [ומוכח עוד מזה דס"ל דטענת משטה שייך גם בלא תבעו. וניחא למש"כ לעיל דס"ל לבעה"מ דבכה"ג שאמר מעצמו אין משמעות משפטית כלל לדברי הודאתו - "לא אמר כלום".²⁶] אמנם, לשיטת התוס' ורא"ש ועוד ראשונים, לכאור' לא שייך לחזור בו משום טענת משטה במודה מעצמו, דאין מועיל טענת משטה אלא כשתבעו.

ובמרדכי (ב"מ סי' רי"ז) הביא משערים דרב האי גאון: "אבל אם הודה מעצמו יכול לומר **משטה הייתי בך**, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר". הרי שבאר ענין החזרה במודה מעצמו משום טענת משטה, ולפי"ז מוכח עוד דברי שא - כשתבעו והודה - אינו יכול לחזור בטענת משטה. ולכאור' סותר לפשטות הסוגיא סנהד' דמשמע איפכא.

ובשלט"ג ריש ב"מ (א: בדפה"ר אות א') דן בזה. ותורף דבריו שגדר תבעו או הודה מעצמו תלוי באמירת "אתם עדי", לא בתביעה בלבד. וא"כ רישא דתוספ' קאמר דאם המלוה אמר אתם עדי אינו יכול לחזור בו בטענת משטה, וסיפא קאמר דאם המלוה לא אמר כן אלא הלוה בלבד אמר אתם עדי, יכול לחזור דהפה שאסר הוא הפה שהתיר. ואפשר דרה"ג חולק שאר ראשונים וס"ל דמשטה מהני גם בלא תבעו, ואפשר ליישב נמי דאיירי בתבעו והודה לוח ואמר אתם עדי ושתק מלוה - ובכה"ג יכול לחזור בו בטענת משטה כיון שלא אמר מלוה אתם עדי. אמנם יוצא מדבריו חידוש נפלא, דאף באמר הלוה אתם עדי יכול לטעון משטה אם לא אמר המלוה כן!²⁷

ובש"ך (סקנ"ו) האריך בדברי התוספתא דמודה מעצמו יכול לחזור, והביא מבעל העיטור דאיירי שלא בפני ב"ד, אבל בפני ב"ד גם במודה מעצמו א"י לחזור. והקשה עליו דלשון "הודאת בעל דין" משמע בפני ב"ד. שוב הביא דברי השלט"ג, וכתב דדבריו דחוקים, אלא רה"ג ס"ל דמהני משטה גם בלא תבעו.

אלא פי' הש"ך דכולה איירי בלא אמר אתם עדי, אלא דאיירי **בב"ד**, ולכן בתבעו א"י לחזור בו ולטעון משטה גם בהודה בדרך שיחה, משא"כ בהודה מעצמו בב"ד **דרך שיחה** יכול לחזור ולטעון משטה. וסוגיא סנהד' איירי שלא בב"ד, ולכן גם בתבעו יכול לטעון משטה אם לא אמר אתם עדי אלא בדרך שיחה. וכן הביא מרמ"ה²⁸ לחלק בין הודאה בב"ד להודאה בפני עדים. וכן פי' את דברי בעה"מ בהודה מעצמו דטענין משטה, דרק "דמיא לתוספתא", דלא מיירי ממש בכה"ג, אלא להוכיח שיש חילוק בין הודה מעצמו לבין תבעו חברו. ובסוף העלה דבב"ד אינו יכול לחזור בטענת משטה כלל גם במודה מעצמו, אלא דהתוספ' איירי בחוזר בו בטענת **טעיתי**.

²⁶ וי"ל דאף הש"ך לקמן בכיוון זה, אלא דס"ל דהני"מ בפני עדים, משא"כ בפני ב"ד אין אדם משטה ודבריו ודאי בעלי משמעות משפטית, רק יכול לחזור בו ולומר שטעה.

²⁷ וכעיי"ז במרדכי סנהד' (סי' תש"ו) דתוספ' איירי באמר אתם עדי, ומ"מ בסיפא יכול לחזור בו כיון שלא אמר מלוה. ובפשטות משמע דאיירי כולה משום טענת משטה, וא"כ מוכח מדבריו דמהני משטה גם כשלא תבע (וכן הבין בש"ך סק"ב ממרדכי ב"ב סי' תר"כ).

²⁸ מובא ברא"ש ב"ק פ"ג סי' טו.

ז. סיכום

הרי שנחלקו הראשונים בענין טענת משטה אני ובטענת שלא להשביע. לדעת רש"י (תוס') והרא"ש שתי טענות אלו נפרדות זמ"ז. טענת משטה דוקא בתבעו והודה ולא טענין ליה, וטענת שלא להשביע דוקא במודה מעצמו וטענין ליה. וכ"ד הרמ"א להלכה (סי"ד וכ"א).²⁹ ולפ"ז נראה לפרש פטור הרישא משום טענת שלא להשביע, ובסיפא חייב משום שתבעו והודה (רש"י) או משום שאמר אתם עדי (רא"ש).

אך פשוט דברי הרמב"ם משמע שאין הבדל כ"כ בין הטענות, ושניהם אף בלא תבע, ובשניהם לא טענין, אלא דבמודה בנוכחות המלוה יש חילוק - שיכול לטעון משטה אבל לא שלא להשביע. וכן באמר דרך הודאה הוי כאתם עדי ואינו יכול לטעון משטה, אבל יכול לטעון עדיין שלא להשביע, חוץ מבשכ"מ. וכן דעת הש"ך (סק"ל) להלכה. ולדבריו אפשר לבאר דברי שא פטור משום משטה ובסיפא חייב משום דהוי דרך הודאה. [וליד רמ"ה משמע דבדרך הודאה גם א"י לטעון שלא להשביע].

ובבע"מ מצינו שני חידושים גדולים בסוגיא. חדא ס"ל דהודאה בפני ע"א אינו מחייב, אא"כ הודה וחוזר והודה על אותו מנה. (ואף הש"ך סקכ"ב נוטה לזה וס"ל דיכול לומר קים ליה כבעה"מ בזה.) ולפ"ז יל"פ פטור הרישא כיון שהודה בפני ע"א, משא"כ סיפא דהודה בפני שנים.

עוד חידש דבמודה מעצמו טענין ליה אף משטה הייתי. [ונראית דעתו דבלא תביעה מראש אין לייחס משמעות הלכתית לדברי הודאתו.] אך להלכה לא קיי"ל כן, ומ"מ יש אופנים שיכול לחזור בו טפי במודה מעצמו מאשר בתבעו והודה, וכמש"כ הש"ך (סקנ"ו) עפ"י התוספתא.

²⁹ וכן נוטה דעת המחבר, אך לא לגמרי. שפסק (ס"ה) כדברי הראשונים דלא מהני טענת השטאה אלא כשתבעו והודה, אבל לא במודה מעצמו. ובטנת שלא להשביע, כתב (סט"ז) דיש מי שאומר דדוקא כשמודה מעצמו אבל לא אם תבעו והודה. ומ"מ הביא (סכ"א) את לשון הרמב"ם בסוף פ"ו, ולכא"ז צ"ל כמש"כ בכס"מ דהרמב"ם לצדדים קאמר. ובענין טענין, כתב (ס"ג) דלא טענין ליה משטה הייתי, אבל ליורשיו טענין. ובטענת שלא להשביע הביא (סכ"א) את דברי הרמב"ם הנ"ל דמשמע דלא טענין, וכתב דיש אומרים דגם בטוען "איני חייב לך כלום" פוטרו הדיין ותולה הודאתו בשלא להשביע.